

ISSN: 2146-4901
e-ISSN: 2667-6575

Tesbih Namazı ile İlgili Rivayetlerin Analizi ve Fıkhi Görüşlerin Değerlendirilmesi

Analysis of Narrations about Şalâtal-Tasbîh and Evaluation of Fiqh Views

İsmail YALÇIN

ORCID: 0000-0001-8925-8398 | E-Posta: isyalcin@gmail.com

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı
Assoc. Prof., Selçuk University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic Law
Konya, Türkiye

ROR ID: [045hgzm75](https://orcid.org/045hgzm75)

Article Information / Makale Bilgisi

Citation / Atıf: Yalçın, İsmail. "Tesbih Namazı ile İlgili Rivayetlerin Analizi ve Fıkhi Görüşlerin Değerlendirilmesi". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (Eylül 2023), 158-186. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1229855>

Date of Submission (<i>Geliş Tarihi</i>)	05. 01. 2023
Date of Acceptance (<i>Kabul Tarihi</i>)	04. 05. 2023
Date of Publication (<i>Yayın Tarihi</i>)	15. 09. 2023
Article Type (<i>Makale Türü</i>)	Research Article (<i>Araştırma Makalesi</i>)
Peer-Review (<i>Değerlendirme</i>)	Double anonymized - Two External (<i>İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme</i>).
Ethical Statement (<i>Etik Beyan</i>)	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>)
Plagiarism Checks (<i>Benzerlik Taraması</i>)	Yes (<i>Evet</i>) – Turnitin.
Conflicts of Interest (<i>Çıkar Çatışması</i>)	The author(s) has no conflict of interest to declare (<i>Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.</i>)
Complaints (<i>Etik Beyan Adresi</i>)	suifdergi@gmail.com
Grant Support (<i>Finansman</i>)	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. (<i>Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.</i>)
Copyright & License (<i>Telif Hakkı ve Lisans</i>)	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. (<i>Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.</i>)

Özet

Nafile namazlar arasında zikredilen tesbih namazı birçok yönüyle diğer namazlardan farklılık arz etmekte ve hakkında böyle bir namazın olup olmadığı tartışmalarına varan ihtilaflar bulunmaktadır. İhtilafların temel kaynağı tesbih namazı hakkındaki rivayetlerdir. Hadis rivayetlerinde bu namaz sadece belli kişilere, özellikle de Hz. Peygamber'in yakın akrabasından bazı kişilere müjde niteliğinde öğretilmiştir. Nitelikleriyle tarif edilen namazlar bir olay veya bir zaman dilimiyle ilişkilendirilmişken tesbih namazı belli bir olaya veya zamana bağlanmamış günde bir defa ile ömürde bir defa arasında periyodik zaman dilimleriyle önerilmiştir. Belirtilen namazı kılana başka hiçbir namazla mukayese edilmeyecek derecede yüksek mükâfat vadedilmiştir. Hadis münekkitleri rivayetlerin senetleriyle ilgili kusurları da zikretmişlerdir. Rivayetlerde Hz. Peygamber'in veya ashabından herhangi birinin tesbih namazı kıldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Tesbih namazı rivayetlerindeki büyük müjdelere rağmen tesbih namazı ilk dönem fıkıh eserlerinde neredeyse hiç yer almazken sonraki eserlerin de birçoğunda zikredilmemiştir. Bu temel gerekçelerle rivayetlerin değerlendirilmesinde geniş bir yelpazede görüşler belirtilmiş ve birbirine zıt görüşler ortaya konulmuştur. Rivayetler hakkında hadis ve fıkıh eserlerinde yapılan değerlendirmelerde; tesbih namazı kılmanın çok faziletli olduğu, kılınmasında bir beis olmadığı ve kılınmasının bid'at olduğu şeklinde başlıca üç eğilim temayüz etmiştir. Geçmişte ulema arasında yapılan ve sadece ilmi çevreleri ilgilendiren birçok tartışma gibi tesbih namazı ile ilgili tartışmalar da günümüzde avam arasına inmiş ve dindar insanlar arasında ihtilaf mevzularından biri haline gelmiştir. Son yıllarda bazı kişiler ve dinî gruplar çeşitli niyetlerle tesbih namazını cemaatle kaldırmayı yaygınlaştırmış ve fıkıh kitaplarında yer alan tesbih namazının cemaatle kılınmayacağı yönündeki bilgileri etkisiz hale getirecek hileli çözümler geliştirmişlerdir. Bu çalışmada tesbih namazı ve onun günümüzde algılanma ve uygulanma şekli bir problem olarak ele alınmıştır. Çalışmanın amacı tesbih namazının fikhî değeri konusunda geniş analizlere dayalı bir kanaate ulaşmak ve bu kanaati ilim dünyasıyla paylaşmaktır. Konu ile ilgili problemlerin büyük bölümüne tarihi süreç içinde konuyu ele alan çeşitli yazarlar tarafından değinilmiştir. Fakat bu çalışmaların bir kısmında sübjektif yaklaşımlar, bazılarında eksik bilgi aktarımları ya da eksik analiz ve değerlendirmeler görülmüştür. Bu araştırmada konu ile ilgili rivayet kaynaklarından başlayarak günümüze kadar yapılan değerlendirmeler eleştirel bir yaklaşımla gözden geçirilmiş, analiz ve değerlendirmelerdeki eksikliklere ve tutarsızlıklara dikkat çekilmiş, ilave analiz ve değerlendirmelerle konuya yeni perspektifler kazandırılmaya çalışılmıştır. Araştırmamızda tesbih namazının fıkhi durumu hakkında yapılan tespitlerden sonra konuyla ilgili yozlaşma veya istismar sayılabilecek uygulamalara dikkat çekilmiştir. Araştırmada rivayetlerin senetleriyle ilgili birbirine zıt sonuçlara götürebilecek değerlendirmelere işaret edildikten sonra metinleriyle ilgili problemler hususlar da tespit edilmiş ve ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda rivayetler, ilgili bütün naslarla birlikte değerlendirildiğinde Hz. Peygamber'in Müslümanların geneline tavsiye ettiği nâfileler arasında tesbih namazının bulunmadığı kanaati ağırlık kazanmıştır. Bununla birlikte bireysel olarak tesbih namazı kılmanın zikir, tesbih ve namaz ile iştiğal etme yönüyle nafile ibadet çerçevesinde görülebileceği öngörülmüştür. Buna mukabil popüler amaçlarla tesbih namazının faziletlerine vurgu yaparak insanları tesbih namazı cemaatine davet etmenin ve cemaatle tesbih namazı kıldırmanın doğru olmadığı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Fıkıh, Namaz, Tesbih Namazı, Nâfile, Müstehab, Bid'at.

Abstract

Şalât al-Tasbîh, which is mentioned among the nafl prayers, differs from other prayers in many aspects and there are deep disagreements about it. The main source of disagreements is the narrations about Şalât al-Tasbîh. In the hadith narrations, this prayer was taught only to certain people, especially to some of the close relatives of the Prophet, as good news. While Şalâts described by their qualities are associated with an event or a time period, Şalât al-Tasbîh is not tied to a certain event or time but is recommended with periodic time periods between once a day and once in a lifetime. The person who performs the specified prayer is promised a high reward that cannot be compared with any other Şalât. Hadith critics also mentioned the flaws related to the proofs of the narrations. There is no information in the narrations that the Prophet or any of his companions performed Şalât al-Tasbîh. Despite the great glad tidings in the narrations of the Şalât al-Tasbîh, the Şalât al-Tasbîh was almost never included in the works of fiqh in the first period, and it was not mentioned in many of the later works. For these basic reasons, a wide range of views has been expressed in the evaluation of the narrations and opposing views have been put forward. In the evaluations made about the hadith and fiqh works; three main tendencies have emerged: performing Şalât al-Tasbîh is very virtuous, there is no harm in doing it, and it is bid'ah. Like many discussions among the ulama in the past, which only concern the scientific circles, the debates about Şalât al-Tasbîh have descended among the common people today and have become one of the issues of controversy among religious people. In recent years, some individuals and religious groups have spread Şalât al-Tasbîh in congregation with various intentions and have developed fraudulent solutions to circumvent the information in the fiqh books that Şalât al-Tasbîh cannot be performed in congregation. In this study, Şalât al-Tasbîh and the way it is perceived and practiced today are considered as a problem. The aim of the study is to reach a conclusion based on extensive analysis on the fiqh value of Şalât al-Tasbîh and to share this opinion with the world of science. Most of the problems related to the subject have been addressed by various authors who have dealt with the subject in the historical process. However, in some of these studies, subjective approaches, and in some others incomplete information transfer or incomplete analysis and evaluations were observed. In this research, starting from the sources of narration on the subject, the evaluations made until today were reviewed with a critical approach, the deficiencies and inconsistencies in the analysis and evaluations were pointed out, and new perspectives were tried to be brought to the subject with additional analyses and evaluations. In our research, after the determinations made about the fiqh status of Şalât al-Tasbîh, attention was drawn to the practices that could be considered as corruption or abuse. In the research, after pointing out the evaluations about the documents of the narrations, the problematic issues about the texts were determined and explained in detail. As a result of the evaluations, no definite conclusion could be reached about the authenticity of the narrations. However, when the narrations are evaluated together with all the related texts, the opinion that Şalât al-Tasbîh is not among the nafls recommended by the Prophet to the Muslims in general has come forward. However, it has been foreseen that performing Şalât al-Tasbîh individually can be seen within the framework of nafl worship in terms of engaging in dhikr, tasbîh and prayer. On the other hand, it was concluded that by emphasizing the virtues of Şalât al-Tasbîh for popular purposes, to invite people to Şalât al-Tasbîh in congregation and to lead it in congregation is not right.

Keywords: Islamic Law, Fiqh, Şalât, Şalât al-Tasbîh, Nāfila, Mustahabb, Bid'ah.

Giriş

İslam fıkhında zorunlu ibadetler farz ve vacip kavramlarıyla ifade edilirken yapılması çeşitli derecelerde tavsiye edilen ibadetler de sünnet, müstehap, mendup, nâfile gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Nâfile başlığı altında toplanabilen ihtiyari namazlar, farz namazların önünden veya arkasından kılınan, duhâ, evvâbîn, teheccüd gibi günün çeşitli vakitlerinde veya tahiyyetü'l-mescid, hâcet, istihâre, tövbe, sefer, kûsûf ve husûf gibi hayatta karşılaşılan ferdi veya sosyal bir ihtiyaca binaen kılınması tavsiye edilen sünnet veya mendup namazlardır. Bunlardan birinci grup zamana bağlı nâfileler, ikinci grup ise vakaya bağlı nâfileler olarak anlaşılabilir. Bir zamana veya sebebe bağlı olmadan, namaz formuna bağlı kalarak nâfile namaz kılmak da makbul görülmüştür.¹ Tesbih namazı ise bazı âlimler tarafından nâfile namazlar arasında sayılmakla birlikte ne özel bir zamanla ne de özel bir olayla ilişkilendirilmiş olması ve kılınış itibariyle diğer namazlardan belirgin şekilde farklı olmasıyla ihtilafa konu olmuştur.

Nâfile ibadetler manevi hayatı zenginleştirme ve güçlendirme fonksiyonuyla önem arz etmektedir. Farzlarla birlikte kılınan nâfile namazlar, farz namazların önünü ve arkasını tahkim ederek namazla elde edilmesi umulan manevi kazanımın nitelik ve niceliğini yükseltir. Günün belli vakitlerinde kılınması öngörülen nâfile namazlar, farz namazların arasında kalan vakitlerde farz-ı ayn veya farz-ı kifâye bir görevle meşgul olmayan kişilere, vaktini Allah'ı zikrederek değerlendirme fırsatı sunar. Belirli günlerde, olaylarda veya durumlarda kılınabileceği iddia edilen nâfile namazlar kulun rabbine yönelerek ona sığınması, şükretmesi ve yalvarması zeminini oluşturur. Bu sebeple ibadetlerini artırarak rabbiyle bağını güçlü tutmak isteyen Müslümanlar zorunlu dinî görevlerinin yanında nâfile ibadetlere de hayatında yer verebilir. Nâfile ibadet, ya meşruiyeti sabit olan bir ibadetin fazladan yapılmasıyla veya Hz. Peygamber'in bizzat öğrettiği bir ibadet formuyla icra edilir ve yapanın sevap kazanacağı ümit edilir.² Fakat Hz. Peygamber'den sonra, şekil, muhteva ve ismiyle özel bir ibadet belirlemek bid'at olarak tanımlanır ve bid'atin yerine getirilmesinden sevap umulmaz.³ Tesbih namazının durumu bu denklem içinde yer almaktadır.

¹ bk. Fahrettin Atar, "Nâfile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 31 Aralık 2022).

² bk. Atar, "Nâfile".

³ bk. Rahmi Yaran, "Bid'at", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 31 Aralık 2022).

Dinî literatürdeki yansımaları incelendiğinde tesbih namazının tarihi süreçte bazı farklı dinî eğilim sahipleri arasında tartışmalara neden olduğu anlaşılmaktadır. Klasik fıkıh literatüründe muhteva itibarıyla tesbih namazını ele alması beklenen eserlerin önemli bir kısmında tesbih namazından hiç bahsedilmemiştir. Tesbih namazını zikreden eserlerin büyük bölümü yorumsuz olarak rivayetleri zikretmiş veya rivayetler doğrultusunda tesbih namazını tarif ederek faziletine işaret etmekle yetinmiştir. Bazı eserlerde ise tesbih namazıyla ilgili geniş yorum ve tartışmalara yer verilmiştir. Tesbih namazıyla ilgili rivayetleri nakleden hadis metinleri ve onların şerhleri dışında Dârekutnî (öl. 385/995), Hatîb el-Bağdâdî (öl. 463/1071), Tâceddin es-Sübkî (öl. 771/1370) ve Leknevî (öl. 1304/1886) gibi bazı âlimlerin tesbih namazıyla ilgili rivayetleri toplayan ve değerlendiren risaleler kaleme aldığı bildirilmiştir.⁴ Fıkıh kitaplarında konuyla ilgili geniş açıklamalara yer veren fakihler arasında Hanefilerden İbn Âbidîn (öl. 1252/1836), Şafîilerden Nevevî (öl. 676/1277) ve Şîrbînî (öl. 977/1570), Hanbelilerden İbn Kudâme (öl. 620/1223) ve İbn Teymiyye (öl. 728/1328) zikredilebilir.⁵ Ayrıca mevzu hadisleri konu alan kitaplarda, tasavvuf alanında yazılmış eserlerde tesbih namazıyla ilgili değerlendirmeler yer almaktadır.⁶ Muasır âlimlerden Nûreddin İtr (öl. 2020), Câsim b. Süleyman ve Fazl Hasan Abbas (öl. 2011) yazdıkları eserlerde tesbih namazıyla ilgili kendilerinden önce yazılanları nakletmiş, rivayetleri hadis usulü açısından değerlendirmiş, özellikle son zikredilen müellif metin tenkidine de ağırlık vermiştir.⁷ Konu ile ilgili Türkçe yazılanlar arasında, rivayetlerin incelenmesi ağırlıklı bir yüksek lisans tezi ve ilgili DİA maddesi öne çıkmaktadır.⁸

⁴ bk. Fazl Hasan Abbas, *et-Tavzîh fi ş-şalâteyi't-terâvîh ve't-tesâbîh* (Amman: Dâru'l-Furkân, 1408/1988), 161-174.

⁵ bk. Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1412/1992), 2/27; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb* (Beirut: Dâru'l-Fikr, ts.), 4/54; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994), 1/458; Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğni* (Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1388/1968), 2/98; Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *Mecmû' u fetâvâ* (Medine: Mecme'ul-Melik Fehd, 1416/1995), 11/579.

⁶ bk. Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman (Medine: Mektebetü's-Selefiyye, 1386/1966), 2/143-146; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-Le'âli'l-maşnû'a fi'l-ahbâri (eḥâdîsi)'l-mevzû'a*, thk. Muhyiddin Misto (Beirut: Dâru'l Ma'rife, 1395/1975), 2/34-38; Muhammed b. Ali Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-kulûb fi mu'âmeleti'l-maḥbûb ve vaşfi' çariki'l-mürîd ilâ maḳâmi't-tevhîd*, thk. Asım İbrahim el-Kiyâlî (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005), 1/82; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 1/187, 207.

⁷ bk. Nûreddin İtr, *Hedyü'n-Nebî fi ş-şalavâti'l-hâşşa* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1406/1985); Câsim b. Süleyman el-Fühed ed-Dûserî, *et-Tenkîh limâ câe fi şalâti't-tesbîh* (Beirut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 1407/1986); Fazl Hasan Abbas, *et-Tavzîh*, 143/212.

⁸ bk. Fatma Özmen, *Tesbîh Namazı Hadîsinin Tahkîk, Tahric ve Tenkîdi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006); Fahrettin Atar, "Tesbih Namazı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 07 Haziran 2022).

Tesbih namazının özellikle bazı dinî gruplar içinde teşvik edildiği ve insanların tesbih namazı cemaatine davet edildiği görülmektedir. Birbirinden etkilenen cemaat talepleriyle ve cemaatini hoşnut etmeyi uman din görevlilerinin gayretleriyle tesbih namazı yaygınlaştırılmaktadır.⁹ Bazı dinî grupların temerküz ettiği camilerde görevliler Ramazan ayı boyunca teravihten sonra, özellikle kadın cemaatin rağbet ettiği tesbih namazı cemaatleri oluşturmaktadır. Daha yaygın görülen uygulama ise mübarek gecelerde özellikle Ramazan ayının 27. gecesinde cemaatle tesbih namazı kıldırılmasıdır. Tesbih namazının cemaatle kılınmasının mekruh olduğu¹⁰ yönündeki görüşleri etkisiz hale getirmek için “kıldırılmaya söz verdik nezir sayılır”, “bu gerçek manada bir cemaatle namaz değildir sadece imamın sesli okuyarak kılavuzluk yapmasıdır”, “nâfile bir namaza başlanıp bozulursa vacip hale gelir ve cemaatle kılınabilir” veya “insanları cemaate davet etmeden, beraber bulunan insanlar aralarından birini imam yapıp tesbih namazı kılabilirler” gibi hile-i şeriyelerle cemaatle tesbih namazı kılmayı teşvik edenler bulunmaktadır.¹¹ Bu ve benzeri fıkhi sınırları zorlayan yorumlar ve uygulamalar konunun fıkihtaki yerini analiz ederek kamuoyunun dikkatine sunmayı gerekli kılmıştır.

Bu araştırmada tesbih namazıyla ilgili bugüne kadar yapılmış çalışmalar yeniden ele alınacak ve değerlendirilecektir. Tesbih namazı hakkındaki rivayetlerle ilgili yapılan senet ve metin tenkitlerine ilave tahlil ve tenkitler gündeme getirilecektir. Tarih boyunca ulemanın tesbih namazı ile ilgili görüşleri üzerinden yeni yorum ve tahliller yapılacaktır. Ayrıca günümüzde ilmihal ve fıkıh kitaplarında tesbih namazı hakkında kısa ve yorumsuz bilgilerin dinî hayattaki yansımalarına dikkat çekilecektir. Böylece “Müslümanın ibadet hayatında tesbih namazının yeri” sorusuna geniş bir arka plan değerlendirmesi olan bir cevap oluşturulmaya çalışılacaktır.

1. Tesbih Namazıyla İlgili Rivayetler

İçinde çokça tesbih ifadesi tekrarlandığı için tesbih namazı diye isimlendirilen namazla ilgili birbiriyle büyük benzerlik taşıyan ve hepsinin bir olguyu ifade etmesi

⁹ Bir il müftüsü cemaate verdiği sözü yerine getirerek tesbih namazı kıldırılmış ve şehrin yerel televizyonu canlı yayınlamıştır. Bir seyahat rehberi mübarek gecelerde Kudüs turu düzenleyerek kabileye kıldırıldığı tesbih namazlarını şahsi youtube kanalından yayınlamıştır. bk. “Kanal G -Tesbih Namazı - Kadir Gecesi Özel”, haz. Gönüllerin Kanalı; “Mescid-i Aksa Tesbih Namaz”, haz. Erkan Aydın.

¹⁰ Din İşleri Yüksek Kurulu, “Tesbih namazı cemaatle kılınabilir mi?” (Erişim 15 Haziran 2022); Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 205.

¹¹ Kayda geçen sorularda hilelere işaret bulunmaktadır. Dinimiz İslâm, “Tesbih namazı” (Erişim 15 Haziran 2022); Ehli Sünnet Büyükleri, “Tesbih namazı” (Erişim 15 Haziran 2022).

muhtemel bir dizi rivayet nakledilmiştir. Rivayetlerin isnadları sahabeden Abdullah b. Abbas'a, Fazl b. Abbas'a, Abbas'a, Ebû Râfi'a, Abdullah b. Amr'a, Abdullah b. Ömer'e, Abdullah b. Ca'fer'e, Ca'fer b. Ebi Tâlib'e ve Ali b. Ebi Tâlib'e dayandırılmıştır.¹² Bunlardan en meşhur olanı ve en yaygın nakledileni İbn Abbas'ın, babası Abbas'la ilgili olan anlatımıdır. Rivayetlerde Hz. Peygamber'in özel nitelikleri olan bir namazı çok kıymetli bir müjde ve ikram şeklinde muhatabı olan kişiye öğrettiği anlatılmıştır. Ebû Râfi' rivayetlerinde ve İbn Abbas rivayetlerinin bir kısmında bu namazın öğretildiği kişi Hz. Peygamber'in amcası Abbas'dır.¹³ İbn Abbas'ın diğer bir rivayetinde ve Abdullah b. Amr rivayetinde muhatap bizzat ravinin kendisidir.¹⁴ Ensarî (muhtemelen Cabir b. Abdullah veya *sâd* yerine *mim* 'Enmârî'¹⁵) ve İbn Ömer rivayetinde ise muhatap Hz. Peygamber'in amcaoğlu Ca'fer'dir.¹⁶ Ayrıca daha zayıf nakillerle aynı veya benzer rivayetler Abbas, Ca'fer, Ali, Fazl, Abdullah b. Ca'fer gibi sahabilere de isnad edilmiştir.¹⁷ Rivayetlerde; müjdeleme cümleleri, özel namazın tarifi, namazın büyük mükâfatı, namazın kılınma periyodu olmak üzere dört unsur, aşağıda nakledeceğimiz üzere, hadis rivayetlerinde pek rastlanmayan ilginç söz dizileriyle nakledilmiştir.

Tesbih namazıyla ilgili rivayetlerin hepsini zikretmek makale hacmini aşacaktır. Bu sebeple konuyu anlatmamıza katkısı olması için rivayetlerin en meşhuru olarak İbn Abbas'ın babası hakkındaki rivayetini ve en farklı rivayet olarak İbn Ömer'in Ca'fer hadisinin giriş bölümünü zikredeceğiz. İbn Abbas'tan nakledildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ey Abbâs, ey amcacığım! Sana bir ihsanda bulunmayayım mı? Sana bağışta bulunmayayım mı? Sana ikram etmeyeyim mi? Sana bu iyiliği yapmayayım mı? Şu on güzel işi yaparsan Allah senin evveliyle ahiriyle, eskisiyle yenisiyle, hatâen yapılanıyla kasten yapılanıyla, küçüğüyle büyüğüyle, gizlisiyle alenîsiyle bütün günahlarını bağışlar. Bu on güzel iş, her bir rekâta Fatıha sûresi ve bir sûre okuyarak dört rekât namaz kılman, birinci

¹² bk. Dûserî, *et-Tenkîh*, 7-53.

¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdükbâkî (b.y.: Dâru İhyai Kütübî'l-Arabiyye, ts.), "İkâmetü's-Salât", 190; Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaûd (Beyrut: Dâru'r-Risaletü'l-Âlemiyye, 1430/2009), "Salât", 302; Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ et-Tirmizî, *el-Câmi'u'l-kebir*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998), "Salât", 350.

¹⁴ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaf*, thk. Târik b. İvazullah b. Muhammed, Abdülmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî (Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1416/1995), 3/14; Ebû Dâvûd, "Salât", 302.

¹⁵ bk. Muhammed b. Ali İbn Allan, *el-Fütûhâtü'r-rabbâniyye 'ale'l-Ezkâri'n-Neveviyye* (Kahire: Cem'iyetü'n-Neşr ve't-Te'lif el-Ezheriyye, ts.), 4/314.

¹⁶ Ebû Dâvûd, "Salât", 302; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Şâhihayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990), 1/464.

¹⁷ bk. Dûserî, *et-Tenkîh*, 7-53.

rekâta kıraati bitirince ayakta iken on beş kere *subhanalâahi velhamdülillâhi ve lâilâhe illallâhu vallâhu ekber* demen, sonra rükû yapıp, rükûda on kere, sonra başını rükûdan kaldırıp on kere, sonra secde edip secdede on kere, sonra başını secdeden kaldırıp on kere, sonra tekrar secdede on kere, sonra başını kaldırıp on kere aynı sözü söylemenle gerçekleşir. Böylece her bir rekâta yetmiş beş defa söylemiş olursun. Dört rekâtı aynı şekilde tamamlarsın. Eğer gücün yeterse bu namazı her gün bir defa kıl. Yapamazsan her Cuma günü bir kez kıl. Bunu da yapamazsan her ay bir defa kıl. Yine gücün yetmezse senede bir defa kıl. Buna da gücün yetmezse ömründe bir defa yaparsın.”¹⁸ Diğer rivayette Ca’fer b. Ebû Tâlib hakkında İbn Ömer’in naklettiğine göre Hz. Peygamber Ca’fer’i Habeşistan’a göndermiş ve dönüşünde onu kucaklayarak alından öpmüştür. Ardından müjde ifadeleriyle giriş yaparak Ca’fer’e tesbih namazını tarif etmiştir.¹⁹ Ca’fer’in kendine isnad edilen ve diğer sahabilerden nakledilen rivayetlerde yer ve zamanla ilgili her hangi bir işaret yoktur. Tesbih namazı rivayetlerinin on iki sahabiden otuzdan fazla tarikle nakledildiği kaydedilmiştir.²⁰

Tesbih namazı rivayetlerinin girişi muhatabına özel bir müjde verileceğini ima eden soru cümleleriyle yapılmıştır. Muhatabın Hz. Peygamber’in amcası Abbas olduğu İbn Abbas rivayetinde “يا عباس، يا عمّاه ألا أعطيك؟ ألا أمنحك؟ ألا أحبوك؟ ألا أفعل بك، عشر خصال” şeklinde; Ebû Râfi’ rivayetinde ise “يا عمّ ألا أحبوك، ألا أنفعك، ألا أصلك” şeklindedir. Birinde dört diğerinde üç ikram ve ihsan teklifi başındaki dikkat çekme sorusuyla zenginleştirilmiştir. Muhatap ve râvinin aynı kişi olduğu Abdullah b. Amr rivayetinde “أنتني غلامٌ ألا أحبوك؟ ألا أنحكك؟ ألا أعطيك؟ قال: قلت: بلى، بأبي وأمي أنت يا رسول الله قال: فظننتُ أنه سيقطع لي قطعة من مالٍ” şeklinde. Ona da Hz. Peygamber “üç fiille ayrı ayrı sana bir ihsanda bulunayım mı?” diye sormuş ve İbn Abbas: “evet, anam babam sana feda olsun ya resûlallah” demiş ve Hz. Peygamber’in kendisine bir miktar mal vereceğini zannetmiştir. Muhatabın Hz. Peygamber’in amcaoğlu Ca’fer olduğu İbn Ömer rivayetinde “ألا أهبُّ لك، ألا أبشرك، ألا أمنحك، ألا أنحكك؟” şeklinde yine dört ikram sorusuyla müjdeye dikkat çekilmiştir.

¹⁸ Ebû Dâvûd, “Salât”, 302.

¹⁹ Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek*, 1/164.

²⁰ bk. Dûserî, *et-Tenkih*, 7-53; Özmen, *Tesbih Namazı Hadisi*, 6-40.

Ca'fer'in kendisine isnad edilen rivayette «أَلَا أَهْبُ لَكَ؟ أَلَا أَمْنَحُكَ؟ أَلَا أَحْبُوكَ؟ أَلَا أُوتِرُكَ؟» "«أَلَا أَهْبُ لَكَ؟ أَلَا أَمْنَحُكَ؟ أَلَا أَحْبُوكَ؟ أَلَا أُوتِرُكَ؟» müjde soruları dörtten sonra “elâ”, “elâ” şeklinde devama işaret etmiş ve Ca'fer “iki denizin suyunu bana ihsan edecek zannettim” demiştir.²¹ İkrime'nin mürselinde ise «أَلَا أَمْنَحُكَ، أَلَا أُهْدِي لَكَ، أَلَا أَمْنَحُكَ، أَلَا أَحْبُوكَ» "«أَلَا أَمْنَحُكَ، أَلَا أُهْدِي لَكَ، أَلَا أَمْنَحُكَ، أَلَا أَحْبُوكَ» şeklinde müjde soruları arka arkaya altı soruya kadar varmaktadır.²² Müjde için kullanılan farklı fiillerin anlamları birbirine yakın olmakla birlikte rivayetlerin çoğunda yer alan ve hadis külliyatında başka bir konuyla ilgili neredeyse hiç kullanılmamış olan «أَلَا أَحْبُوكَ؟» sorusu rivayetler için ortak bir aslı akla getirmektedir.

Rivayetlerde ikinci bir unsur olarak, kılınacak namazın kazandıracığı büyük mükâfat dikkati çekmektedir. Mükâfat müjdesi bazı rivayetlerde namazın tarifinden önce, bazılarında ise sonra zikredilmiştir. İbn Abbas rivayetinde Abbas'a verilen müjdede on haslet kazandıran bu namazı kılabilirsen “Allah senin günahlarından öncekini sonrakini, eskisini yenisini, hata ile işlediğini kasıtlı işlediğini, küçüğünü büyüğünü, gizlisini ve açığını affeder”, Taberânî'nin (öl. 360/971) İbn Abbas rivayetinde ise Abbas'a, “günahların denizin köpüğü kadar veya âlicin kumları²³ kadar olsa bile Allah affeder” denilmiştir.²⁴ Abdullah b. Amr'a verilen müjdede “günahın dünya ehlinin günahının en büyüğü bile olsa”; Ebû Râfi' rivayetlerinin bir kısmında “günahın âlicin kumları kadar dahi olsa, birinde ise “günahın denizin köpüğü kadar bile olsa” Allah tarafından affedileceği haber verilmiştir. Abdürrezzak'ın (öl. 211/826-827) Ca'fer'den naklettiği rivayette Hz. Peygamber Ca'fer'e, “günahların gökteki yıldızlar kadar, denizdeki damlalar kadar, âlicin kumların sayısı kadar, zamanın günlerinin sayısı kadar dahi olsa bu namazı kılman halinde Allah onları affeder” buyurmuştur. Mükâfat ifadeleri birbirinden farklı olsa da bütün ifadeler bu namaz için mübalağalı mükâfatlar vadedildiğini göstermektedir.

Rivayetlerin merkezi unsuru, tesbih namazı denilen uygulamanın tarifini içeren bölümdür. Hz. Peygamber'e isnad edilen rivayetlerin hepsinde namaz ana unsurları bakımından aynı şekilde tarif edilmiştir. Fakat Tirmizî'nin (öl. 279/892) Abdullah b.

²¹ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî Abdürrezzâk, *el-Muşannef fi'l-ḥadîs*, thk. Habîbürrahman el-Âzamî (Hind: el-Meclisu'l-İlmî, 1403/1982), 3/123.

²² Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ' el-Begavî, *Şerḥu's-sünne*, thk. Şuayb el-Arnaûd, Muhammed Zühreyy eş-Şâviş (Dimeşk-Beyrut: Mektebetü'l-İslami, 1403/1983), 4/156.

²³ Âlic kumu çok olan bir yer ismi veya kum tepesi anlamındadır. bk. İbn Mâce, "İkametü's-salât", 190.

²⁴ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdi b. Abdülmecid Selefî (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994), 11/243.

Mübârek'ten (öl. 181/797) aktardığı tesbih namazı tarifi bir farklılık barındırmaktadır. Birinci tarife göre dört rekât olarak Fatıha ve sûreden sonra 15 defa, rükûda 10 defa, rükûdan doğrulunca 10 defa, ilk secdede 10 defa, iki secde arasında 10 defa, ikinci secdede 10 defa ve ikinci secdeden başını kaldırıncaya 10 defa olmak üzere her rekâtta 75 defa *sübhânellâhii velhamdüülilâhi ve lâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber* denir. Abdullah b. Mübârek'in tarifinde ise kıyamda, kıraatten önce ilk 15 tesbih, kıraatten sonra 10 tesbih söylenmekte ve bütün tesbihler bir sıra geriye kaydırılarak ikinci secdede 75 tamamlanmaktadır. Böylece İbnü'l-Mübârek'in tarifinde ikinci secdeden sonraki celse kaldırılmış ayrıca rükû ve secdede tesbih namazı tesbihlerinden önce diğer namazlarda mutata söylenen tesbihlerin söylenmesi de istenmiştir.²⁵ Her iki tarifte de toplam tesbih sayısı 300'dür. Taberânî'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiği ve müjdenin muhatabının İbn Abbas olduğu anlatımda namazın sonunda teşehhütten sonra, selamdan önce okunmak üzere "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَوْفِيقَ أَهْلِ الْهُدَى" diye başlayan uzunca bir dua nakledilmiştir.²⁶

Rivayetler içinde yer alan son unsur bahsedilen namazın kılınma zamanı ve periyodu ile ilgilidir. İbn Abbas rivayetinde Hz. Peygamber amcası Abbas'a bu namazı gücü yeterse günde bir, gücü yetmezse her Cuma bir defa, yine gücü yetmezse ayda bir, buna da gücü yetmezse yılda bir ve nihayet ona da gücü yetmezse ömründe bir defa kılmasını öğütlemiştir. Ebû Râfi'in rivayetinde ise Abbas, Hz. Peygamber'e her gün yapamazsam diye sorunca Hz. Peygamber Cuma günleri yapmasını, buna da gücü yetmezse ayda bir hatta yılda bir yapmasını tavsiye etmiştir. Abdullah b. Amr'ın Hz. Peygamber'in kendisine tavsiyesi olarak aktardığı haberde Hz. Peygamber ona bu namazı gün batıya yönelince kılmasını söylemiş râvi o saatte kılamazsam diye endişesini bildirince Hz. Peygamber, geceyi gündüze bağla diyerek sabah kılmasını işaret etmiştir. Daha zayıf bazı rivayetlerde namazın kılınma periyotlarına on beş günde bir, altı ayda bir gibi başka ara vakitler de eklenmiştir.²⁷

Tesbih namazıyla ilgili rivayetlerin senet ve metin açısından tenkidi konusunda oldukça fazla değerlendirme yapılmıştır. Değerlendirmeler senet üzerinde yoğunlaşmakla birlikte rivayetlerin muhtevası üzerinden de eleştiriler ve bu eleştirilerin savunmaları yapılmıştır. Yukarıda literatür bilgisi verilirken künyelerine işaret edilen tesbih namazıyla

²⁵ Tirmizî, "Salât", 350.

²⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaf*, 3/14.

²⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Alî el-Hatîb el-Bağdâdî, *Şalâtü't-tesbîh*, thk. Ebu Abdillâh Firas b. Halil (Amman: ed-Dâru'l-Eseriyye, ts.), 51, 53.

ilgili eserlerde, rivayetlerde yer alan râvilerle ve hadisin metniyle ilgili değerlendirmelere ayrıntılı olarak yer verilmiştir.²⁸ Her bir rivayetle ilgili yapılan senet ve metin tenkitleriyle tesbih namazının varlığı ve yokluğu yönünde iki zıt görüş ve bu iki görüş arasındaki mutedil görüşler savunulmuştur. Tesbih namazı rivayetlerinin her bir râvisi üzerinde yapılan cerh ve ta'dil görüşleri ve bu görüşler doğrultusunda rivayetlerin sahih, hasen, zayıf, şâz, merdud, metruk, mevzu gibi değerlendirilmesi farklı görüşlere ulaşmaya imkân vermiştir. Konu üzerindeki tartışmalar bazı dönemlerde şiddetlenmiş ve taraflar birbirlerini dinde gevşek olmakla, dine ihanet etmekle veya bid'atlıkla suçlamıştır. Aşağıda mezhepler çerçevesinde tesbih namazıyla ilgili görüşler aktarılırken bu farklı bakış açıları yansıtılmaya çalışılacaktır.

2. Tesbih Namazıyla İlgili Fıkhî Görüşler

Tesbih namazıyla ilgili fıkhî görüşlerin tercihinde fakihlerin kişisel ve mezhebi bakış açılarıyla beraber rivayetlerle ilgili senet ve metin tenkitlerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Tesbih namazı ilk dönem fıkıh eserlerinde diğer nâfile namazlar kadar yer almamıştır. Ulaşabildiğimiz kaynaklara göre dört mezhep imamından tesbih namazından bahseden sadece Ahmed b. Hanbel'dir (öl. 241/855) ve o da olumsuz görüş beyan etmiştir.²⁹ Mezkûr rivayetlerde tesbih namazıyla ilgili büyük vaatlere rağmen Hz. Peygamber'in veya ashabının bu namazı kıldığına dair bir bilgi nakledilmemesi, Ebû Hanife, Malik ve Şafîi'den onunla ilgili bir görüş kayda geçirilmemesi olumsuz görüş sahipleri için destek noktaları oluşturmuştur. Kurucu imamlar dönemi fıkıh eserlerinde yer almayan tesbih namazı, zamanla görülen tartışmaların etkisiyle fıkıh eserlerinin bir kısmına girmiştir.

Hanefi fıkıh eserlerinde tesbih namazına genellikle "nâfile namazlar" başlığı altında değil "namazın mekruhları" konusu içinde namazda ayetlerin ve tesbihlerin sayılmasının mekruh olup olmadığı bağlamında temas edilmiştir. Kâsânî'den (öl. 587/1191) başlayarak *Hidâye* şârihleri Bâbertî (öl. 786/1384) ve Aynî (öl. 855/1451) tarafından tesbih namazına aynı bağlamda temas edilmiş ve namazı bozacak derecede "ameli kesir" oluşturmadan tesbihlerin sayılmasının meşruiyetine, tesbih namazında da sayılması gereken tesbihlerin bulunması destek olarak zikredilmiştir.³⁰ *Binâye*'de ayrıca nâfile namazlar arasında tesbih namazı isim

²⁸ bk. Dûserî, *et-Tenkih*, 58-98; Fazl Hasan Abbas, *et-Tavzîh*, 168-212; Özmen, *Tesbih Namazı Hadisi*, 6-66.

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Mesâ'il*, thk. Züheyr eş-Şaviş (Beyrut: Mektebetü'l-İslami, 1401/1981), 89.

³⁰ bk. Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1406/1986), 1/216; Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî, *el-Înâye şerhu'l-*

olarak zikredilmiştir. Hanefi fıkıh eserlerinde tesbih namazının faziletini zikrederek kılınmasını tavsiye eden ilk ifadeye İbn Nüceym'e (öl. 970/1563) ait *el-Bahru'r-râik*'te rastlanmaktadır. O, tesbih namazının sika râviler tarafından rivayet edildiğini, sevabı büyük, faydası çok, mübarek bir namaz olduğunu zikrettikten sonra İbn Abbas'tan gelen rivayeti nakletmiş, rivayetin birçok tarikle geldiğini ve bir grup âlim tarafından sahih sayıldığını belirtmiştir.³¹ Haskefî (öl. 1088/1677) nâfile namazlar sayarken "üç yüz tesbihle dört rekât tesbih namazı ki fazileti büyüktür" ifadesiyle yetinmiş fakat İbn Abidin (öl. 1252/1836) o ifadenin açılımında tesbih namazıyla ilgili geniş açıklamaya yer vermiştir. Onun değer verdiği görüşlere göre tesbih namazı ile ilgili rivayetler tarikleriyle birlikte hasen derecesine ulaşmıştır ve bu rivayetlere uydurma diyenler vehim içindedir. Tesbih namazında namütenahi faziletler bulunmaktadır. Bazı muhakkik âlimler, bu namazın faziletini reddederek kılınmaması dinde gevşeklik olarak görmüşlerdir. Namazın şeklini değiştirdiği gerekçesiyle tesbih namazının mendup olmasına karşı çıkmak hasen derecesine ulaşmış rivayetler karşısında geçersizdir. Zayıf bir nakle göre İbn Abbas'a tesbih namazında hangi sûrelerin okunacağı sorulmuş, o da et-Tekâsür, el-Asr, el-Kâfirûn ve el-İhlâs diye cevap vermiştir. Namazın adından mülhem olarak tesbih namazında el-Hadîd, el-Haşr, es-Saff ve et-Tegâbün sûrelerinin okunmasının faziletli olduğu söylenmiştir.³² Hanefi fakih ve muhaddis Leknevî tesbih namazıyla ilgili uzun bir savunma yapmış ve tesbih namazı rivayetlerini mevzu gören İbnü'l-Cevzî (öl. 597/1201), İbn Teymiyye ve Şevkânî (öl. 1250/1834) çizgisini sert bir şekilde eleştirmiştir.³³ Ömer Nasuhi Bilmen (öl. 1971) tesbih namazının tarifini vermiş, faziletinin yüksekliğine işaret etmiş, rivayetlerde geçtiği şekilde, haftada, ayda veya ömürde bir defa kılınmasını tavsiye etmiştir.³⁴ Bu çerçevede tesbih namazıyla ilgili Hanefilerin nihai görüşü onun ferdi olarak kılınan mendup/nafile namazlar içinde olduğu yönündedir.

Maliki mezhebi ilk dönem eserlerinde ve fıkıh kitaplarının çoğunluğunda tesbih namazından hiç bahsedilmemiştir. Fakat bir mutasavvıf olan Ebû Tâlib el-Mekkî (öl. 386/996)

Hidâye (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/418; Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed el-Aynî, *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420/2000), 2/464; 2/522.

³¹ Zeynüddin b. İbrahim İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzü'd-dekâ'ik* (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 2/32.

³² İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2/27.

³³ bk. Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm Leknevî, *el-Âsârü'l-merfû'a fi'l-aḥbâri'l-mevzû'a*, thk. Muhammed es-Saîd Besyûnî Zağlûl (Bağdâd: Mektebetü's-Şark el-Cedîd, ts.), 123-139.

³⁴ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 206-207.

tesbih namazının Cuma günleri gece ve gündüz iki defa kılınmasının müstehab olduğunu ve gündüz tek selamla, gece iki selamla kılınması gerektiğini ifade etmiştir.³⁵ Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (öl. 543/1148) Tirmizî üzerine yazdığı şerhte, Abdullah b. Mübârek'in tesbih namazıyla ilgili görüşünün delil olamayacağını, Ebû Râfi' rivayetinin ise zayıf olduğunu belirterek tesbih namazına olumsuz yaklaşmıştır.³⁶ Buna mukabil Kādî İyâz (öl. 544/1149) tesbih namazını, sefer, istihare, hacet gibi bir sebebe bağlı tatavvu namazlar arasında saymıştır.³⁷ İbn Cüzey (öl. 741/1340) tesbih namazını nâfile namazlar arasında saymış fakat ilgili rivayetin zayıflığına dikkat çekmiştir.³⁸ Hattâb (öl. 954/1547), Kādî İyâz'ı takip ederek tesbih namazını nâfile namazlar arasında zikretmiştir.³⁹ Muhammed el-Emir (öl. 1232/1817), Tirmizî'deki rivayetleri naklettikten sonra İbn Arabî'nin görüşlerine yer vermiş ve Kādî İyâz dışındaki Maliki âlimlerin İbn Arabî'ye itimat ederek tesbih namazını müstehap saymadıklarını belirtmiştir.⁴⁰ Buna mukabil sûfi bir fakih olan Sâvî (öl. 1241/1825), tesbih namazını ömründe bir kere bile kılanın sorgusuz cennete gireceğini, bu sebeple özellikle Cuma geceleri ve Ramazan geceleri tesbih namazı kılmanın faziletli olacağını vurgulamış ve mezhepte faziletli görüldüğü şekliyle namazı ikişer rekât halinde kılıp ardından hadiste belirtilen duanın yapılmasını tavsiye etmiştir.⁴¹

Şafiî fıkıh eserlerinde tesbih namazı mezhebin ilk dönem fıkıh eserlerinde yer almamıştır. Sonraki eserlerde tesbih namazıyla ilgili rivayetlere olumlu ve olumsuz bakanlar olmuştur. Tesbih namazını ilk zikreden Şafiî fakih İbnü'l-Mehâmîlî (öl. 415/1024) tesbih namazını sünnet namazlar arasında saymış⁴² ve bu namazı tarif etme amacıyla İkrime'nin İbn Abbas'tan rivayetini yorumsuz olarak aktarmıştır.⁴³ Gazzâlî (öl. 505/1111) tesbih namazının müstehab olduğunu tasavvufî yönü ağır basan *İhya'*da dile getirmiş Hz. Peygamber'in tavsiyesi üzerine amcası Abbas'ın Cuma günleri zevelden sonra bu namazı

³⁵ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-kulûb*, 1/82.

³⁶ Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Arabî, *Ârizatü'l-ahevzî fi şerhi't-Tirmizî*, thk. Cemal Maraşlı (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1418/1997), 2/266-267.

³⁷ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî Kādî İyâz, *el-İ'lâm bi-hudûdi kavâ'idü'l-İslâm (el-Kavâ'id)*, nşr. M. Sâdik el-Minşâvî, Mahmûd Abdurrahman Abdülmün'im (Kahire: Dâru'l-Fazîle, 1416/1995), 48.

³⁸ Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fıkhiyye* (b.y.: y.y., ts.), 33.

³⁹ Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtaşarı Halîl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/1992), 1/381.

⁴⁰ Muhammed el-Emîr el-Maliki, *Đav'u's-şumû' şerhu'l-Mecmû'*, thk. Muhammed Mahmud (Nuakşot: Mektebetü'l-İmam Malik, 1426/2005), 1/273.

⁴¹ Ahmed b. Muhammed es-Sâvî, *Bulğatü's-sâlik li-Akrebi'l-mesâlik* (Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.), 4/788-789.

⁴² Ebü'l-Hasen Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Mehâmîlî, *el-Lübâb fi'l-fıkḥ*, nşr. Abdülkerîm b. Suneytân el-Amrî (Medine: Dâru'l-Buhârî, 1416/1995), 93.

⁴³ İbnü'l-Mehâmîlî, *el-Lübâb fi'l-fıkḥ*, 145.

kıldığını belirtmiştir.⁴⁴ İbnü's-Salâh'a (öl. 643/1245), "imam cemaate tesbih namazı kıldırırsa sevap umar mı?", "tesbih namazı bid'at midir, sünnet midir?", "tesbih namazı Cuma gecelerine tahsis edilebilir mi?" soruları sorulmuştur. İbnü's-Salâh mezkûr sorulara cevaben; tesbih namazının, birbirini destekleyen ve emsaliyle özellikle ibadetler ve fezâil konusunda amel edilebilen hasen rivayetlerle sabit bir sünnet olduğunu; kılan ve kıldıranın sevaba nail olacağını fakat kılınmasının Cuma gecelerine tahsis edilmesinin doğru olmayacağını söylemiştir.⁴⁵ Nevevî *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-luğât* isimli eserinde tesbih namazıyla ilgili kendisine ulaşan bilgileri nakletmiş ve bu konudaki fıkhî görüşünü açıklamayı *el-Mecmû'* isimli eserine bırakmıştır.⁴⁶ *el-Ezkâr* isimli eserinde ise tesbih namazıyla ilgili olumlu ve olumsuz görüşlere genişçe yer vererek Dârekutnî'den kendisine ulaşan "sûrelerin fazileti konusundaki en sahih bilgi İhlas suresinin fazileti, namazların fazileti konusundaki en sahih bilgi tesbih namazının faziletidir" sözünü aktarmış ve bu ibarenin tesbih namazı hadisinin sahih olduğu anlamına gelmediğini, mevcut rivayetler içinde "rivayetlerin en sahihi yani en az zayıf olanı" anlamına geleceğini açıklamıştır.⁴⁷ *Mecmû'* isimli eserinde ise kendi kanaatini ön plana çıkararak tesbih namazıyla ilgili rivayetin zayıf olduğunu, amel edilmeyi gerektirecek sabit bir hadis olmadan namazın bilinen düzenini değiştirmenin doğru olmadığını belirtmiştir.⁴⁸ İbn Hacer, tesbih namazıyla ilgili rivayetlerin tamamının zayıf olduğunu, sadece İbn Abbas rivayetinin hasen şartına yaklaştığını fakat onun da şaz olduğunu açıklamıştır.⁴⁹ Zekeriyâ el-Ensârî (öl. 926/1520) konuyla ilgili geçmiş olumlu ve olumsuz görüşleri nakletmekle yetinmiş; Şirbînî ise olumsuz görüş sahiplerini vehim ve hata içinde görmüş, tesbih namazının güzel bir sünnet olduğunu savunmuştur.⁵⁰

Hanbeli mezhebi fakihlerinin tesbih namazı ile ilgili rivayetlere bakışını büyük ölçüde konuyla ilgili Ahmed b. Hanbel'den nakledilen haberler biçimlendirmiştir. Oğlu Abdullah'ın naklettiğine göre Ahmed b. Hanbel tesbih namazıyla ilgili rivayetleri ve ona

⁴⁴ Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*, 1/187.

⁴⁵ Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, *Fetâvâ İbni's-Salâh*, thk. Muvaffak Abdullah Abdülkâdir (Beyrut: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hukm, 1407/1987), 1/235-236.

⁴⁶ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-luğât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 3/144.

⁴⁷ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Ezkâr*, thk. Abdülkâdir el-Arnaût (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414/1994), 1/186.

⁴⁸ Nevevî, *el-Mecmû'*, 4/54.

⁴⁹ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî İbn Hacer el-Askalânî, *Telhîşü'l-ḥabîr fi tahrici eḥâdisi'r-Râfi'iyi'l-kebîr*, thk. Ebu Asim Hasen b. Abbas b. Kutb (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 1416/1995), 2/14.

⁵⁰ bk. Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî Zekeriyâ el-Ensârî, *el-Ġurerü'l-behiyye fi şerhi'l-Behcetü'l-Verdiyye* (Kahire: Matbaatü'l-Meymeniyye, ts.), 1/396; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/458.

bağlı olarak tesbih namazını sabit görmemiştir.⁵¹ Hadis ricali ilminde öne çıkan âlimlerden Ukaylî (öl. 322/934), tesbih namazının varlığını ispatlayan bir hadisin olmadığı kanaatini zikretmiştir.⁵² İbnü'l-Cevzî konuya, hadis diye uydurulan rivayetleri derlediği *Mevzûât* isimli eserinde yer vermiş ve kendisine ulaşan senetlerdeki râvilerin bir kısmını cerh ederek bu rivayetlerle tesbih namazının sabit olmayacağını ifade etmiştir.⁵³ İbn Kudâme, önce Ahmed b. Hanbel'in tesbih namazıyla ilgili "bu konuda sahih bir haber yoktur" diyerek reddetmesini aktarmış sonra İbn Abbas hadisini naklederek Ahmed b. Hanbel müstehap saymasa da bir kişinin bu namazı kılmasında beis olmayacağını çünkü nâfileler ve fezâil konularında hadisin sıhhatinin aranmayacağını ifade etmiştir.⁵⁴ İbn Teymiyye tesbih namazını en açık reddedenlerdendir. Ona göre bazı âlimler doğru kabul etse de tesbih namazıyla ilgili haberler gerçek dışıdır, ilim ehlinin ittifakıyla uydurma ve yalandır. Bu sebeple imamlar onları delil olarak almamış hatta Ahmed b. Hanbel tesbih namazını mekruh görmüştür. Malik, Ebû Hanife ve Şafiî bu rivayetleri hiç zikretmemiştir. Mezhep içinde müstehap görenlerin görüşü kendi tercihleridir. Maruf namazlarda ikinci secdeden sonra uzun oturular usule aykırıdır. Böyle bir hadisle usul değiştirilemez. İbnü'l-Mübârek de aslı olmayan rivayetlerle sünnetin sabit olmayacağını bildiği için tesbih namazının tarifini meşru namaza uygun olarak değiştirmiştir. Çünkü zayıf veya uydurma rivayetlerle namazın şeklinin değiştirilmesi uygun değildir.⁵⁵ İbn Müflih (öl. 884/1479), eserini şerh ettiği müellif İbn Kudâme'nin fezâil konusu olduğu için tesbih namazı hadisiyle amel edilmesinde beis görmediğine işaret etmiş fakat kendisi Ahmed b. Hanbel'in görüşünü esas alarak bu rivayetle amel edilemeyeceğini savunmuştur.⁵⁶ İbnü'n-Neccâr (öl. 972/1564), tatavvu namazları anlattığı bölümün sonunda tesbih namazının bu namazlar arasında olmadığını açıklamıştır.⁵⁷ Âsimî de (öl. 1392/1972), İbn Teymiyye'nin ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (öl. 751/1350) görüşlerine referansla bu tür zayıf bir haberle amel etmenin caiz olmadığını ve

⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Mesâ'il*, 89.

⁵² Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ el-Ukaylî, *ed-Đu'afâ'ü'l-kebîr*, thk. Abdülmu'ti Emin Kal'aci (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1404/1984), 1/124.

⁵³ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, 2/143-146.

⁵⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/98.

⁵⁵ bk. Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *Minhâcü's-sünneti'n-nebeviyye fi nakzi kelâmi's-Şî'a ve'l-Kaderiyye*, thk. Muhammed Reşad Salim (Riyad: Cami'atü İmam Muhammed b. Suud el-İslamiyye, 1406/1986), 7/434; Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ* (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1408/1987), 5/344; İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ*, 11/579.

⁵⁶ bk. Ebû İshâk Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed İbn Müflih, *el-Mübdi' fi şerhi'l-Muğni'* (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1418/1997), 2/32-33.

⁵⁷ Ebû Bekr Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed el-Fütühî İbnü'n-Neccâr, *Münteha'l-irâdât*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1419/1999), 1/276.

ibadetlerde asıl olan butlan olduğu için ancak Hz. Peygamber'in öğrettiği şekilde Allah'a ibadet edilebileceğini ifade etmiştir.⁵⁸

Tesbih namazıyla ilgili güncel görüşler klasik yaklaşımların devamı niteliğindedir. *Kuveyt Fıkıh Ansiklopedisi'*nde ve *TDV İslam Ansiklopedisi'*nde tesbih namazını müstehab, mubah-caiz ve gayrimeşru-mekruh gören görüşler yorumsuz nakledilmiştir.⁵⁹ Said Havva (öl. 1989) tesbih namazının Hanbelilerde caiz bir namaz olmakla birlikte dört mezhebe göre meşru; hükmünün ise Ahmed b. Hanbel'e göre, müstehab değil, caiz ve me'cûr; Malikilerde nâfile; Hanefilerde ve Şafiîlerde gayri müekked sünnet olduğu çıkarımına varmıştır.⁶⁰ Ancak bu çıkarım Malikî, Şafiî ve Hanbelî mezhepleri içinde tesbih namazını asılsız, mekruh veya bid'at sayan görüşlerin de bulunduğu hatırlanarak değerlendirilmelidir. Suudi Arabistan Müftüsü İbn Bâz (öl. 1999) ve talebesi İbn Useymin (öl. 2001), Ahmed b. Hanbel ve İbn Teymiyye'nin görüşlerini temel alarak tesbih namazının bid'at olduğunu ve kılınmasının caiz olmadığını savunmuştur. İbn Bâz tesbih namazı ile ilgili rivayetlerin sıhhati konusunda ihtilafa işaret ederek bu rivayetlerin mevzu olduğu görüşünü tercih etmiş, aynı zamanda namazla ilgili diğer rivayetlere aykırı görerek münker saymıştır. Ona göre Hz. Peygamber'in ve Ashabının kıldıkları farz ve nâfile namazlar içinde böyle bir namaz bulunmadığı için tesbih namazının kılınmaması gerekir.⁶¹ İbn Useymin'in tesbih namazına karşı olumsuz yaklaşımında temel iddia ve delilleri; ibadetlerde asıl olanın hazır ve men olması, böyle bir ibadetin sıhhati şüpheli ve zayıf rivayetlerle sabit olmayacağı, tesbih namazının yapısıyla, içeriğiyle ve vakitleriyle şaz olduğu ve şayet böyle bir namaz olsaydı tabîinden İbnü'l-Mübârek'e kadar bu namazın gizlenemeyeceği, şeklindedir.⁶² İbn Useymin tesbih namazıyla ilgili başka bir açıklamasında rivayetlerdeki ibadetle mütenasip olmayan zaman dilimlerini hatırlatarak ibadetlerin manevi faydaları için devamlılığın esas olduğuna dikkat çekmiş ve ölçüsüz sevap vaatlerine rağmen bu namazın Müslümanlar arasında meşhur olmamasının rivayetlerin zayıflığından kaynaklandığını ifade etmiştir.⁶³ İlmihallerde tesbih namazının

⁵⁸ Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım el-Âsımî, *Hâşiyetü'r-Ravzi'l-mürbi' şerhi Zadi'l-müstekni'* (b.y.: y.y., 1397/1977), 2/223.

⁵⁹ Heyet, *el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye* (Kuveyt: Vezâratü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslamiyye, 1404-1427/1984-2006), 27/150-151; Atar, "Tesbih Namazı".

⁶⁰ Saîd Havvâ, *el-Esâs fi's-sünne ve fıkhihâ* (Kahire: Dâru's-Selâm, 1414/1994), 3/1178-1179.

⁶¹ bk. Abdulaziz İbn Bâz, *Fetâvâ Nûrun 'ale'd-derb*, thk. Muhammed b. Sa'd eş-Şüvey'ir (b.y.: y.y., ts.), 11/93-103.

⁶² Muhammed b. Sâlih el-Useymin, *Liķâü'l-bâbi'l-meftûh* (b.y.: el-Mektebetü'ş-Şâmîle, 1421/2000), 171/17.

⁶³ bk. Muhammed b. Sâlih el-Useymin, *Mecmû'u fetâvâ ve resâ'ili'ş-Şeyh Muhammed b. Şâlih el-Useymin* (Riyad: Dâru'l-Vatan-Dâru's-Süreyya, 1413/1993), 14/323-330.

mendup-müstehap bir namaz olduğu zikredilmiş ve tarifi verilmiştir.⁶⁴ Din İşleri Yüksek Kurulu da tesbih namazının mendup bir namaz olduğunu fakat teravih namazı gibi cemaatle kılınabileceğine dair bir nebevi bilgi gelmediği için cemaatle kılınmasının mekruh olduğunu açıklamıştır.⁶⁵

Hz Peygamber'in öğrettiği özel namazlar hakkında bir eser kaleme alan Nurettin Itr, eserinde tesbih namazına da yer vermiştir. Itr, tesbih namazıyla ilgili rivayetlerin senet değerlendirmelerini zikrettikten sonra bazı rivayetlerin hasen derecesinde olduğunu ve bu durumda "sahih li-gayrihi" sayılarak bu rivayetlerle amel edilebileceğini ifade etmiştir.⁶⁶ Hadisin metin değerlendirmesiyle ilgili tartışmalara değinmeyen ve bu alanda bir tereddüt gündeme getirmeyen Itr rivayetlerin tesbih namazının meşruiyetine delalet ettiğini ifade etmiştir.⁶⁷ Mübârekfûri de (öl. 1993) tesbih namazı rivayetleriyle ilgili değerlendirmesinde: "Doğrusu tesbih namazıyla ilgili rivayetler mevzu veya yalan olmak bir yana zayıf bile değildir, bence hasen olduğunda hiç şüphe yoktur, hatta şahit rivayetlerle birlikte sahih li-gayrihi sayılabilir." demiştir.⁶⁸

Tesbih namazı hakkında müstakil bir eser kaleme alan Câsim Süleyman, ilgili rivayetlerin bütün tariklerini ve râvi değerlendirmelerini, kendisinden önce konuyla ilgili yapılmış olan tartışmaları çok geniş bir şekilde ele almıştır. Casim Süleyman'ın rivayetler hakkında naklettiği değerlendirmeler ve fukaha görüşleri onun, ilgili rivayetlerin bir kısmının amel edilebilecek derecede sahih olduğuna ve tesbih namazının mendup namazlar arasında olduğuna kani olduğunu göstermektedir. Onun nakillerinde özellikle dikkati çeken Ahmed b. Hanbel'in tesbih namazını reddeden yaklaşımdan döndüğü ve İbnü'l-Cevzî, Nevevî ve İbn Hacer'in konuyla ilgili çelişkili görüşler zikrettikleri ve son görüşlerinin tesbih namazını faziletini teslim etme yönünde olduğu şeklindeki ifadelerdir.⁶⁹ Ona göre tesbih namazı rivayetlerinin metnine dönük iki eleştiri ön plana çıkmaktadır. Birincisi, tesbih namazını kılana verilen mükâfatın geçmiş ve gelecek bütün günahları temizleyecek kadar büyük olması; ikincisi, kılınış şekli açısından diğer namazlara benzememesidir. Birinci

⁶⁴ bk. Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 206-207; H. Yunus Apaydın, "Namaz", *İlmihal I* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006), 319.

⁶⁵ Din İşleri Yüksek Kurulu, "Tesbih namazı nasıl kılınır?", *www.kurul.diyaret.gov.tr* (Erişim 15 Haziran 2022); Din İşleri Yüksek Kurulu, "Tesbih namazı cemaatle kılınabilir mi?"

⁶⁶ Nûreddin Itr, *Hedyü'n-nebi*, 232.

⁶⁷ Nûreddin Itr, *Hedyü'n-nebi*, 233.

⁶⁸ Ebü'l-Hasan Ubeydullah b. Muhammed Abdüsselâm el-Mübârekfûri, *Mir'âtü'l-mefâtîh şerhi Mişkâti'l-Meşâbih* (Varanasi: el-Câmiatü's-selefiyye, 1404/1984), 4/374.

⁶⁹ bk. Dûserî, *et-Tenkîh*, 64-94.

eleştiriye cevap olarak Sahihayn'da bu rivayetkilere benzer büyük sevap vaatleri bulunan veya geçmiş ve gelecek günahlara kefarete olacağı bildirilen faziletli amellere dair rivayetler bulunduğunu örneklerle zikretmiş ve bir ibadetin sevabının büyüklüğünün o ibadetin zorluğuna kolaylığına, büyüklüğüne veya küçüklüğüne bağlı olmadığını belirtmiştir. İkinci eleştirinin cevabında ise tesbih namazında diğer namazlara benzemeyen unsurun istirahat celsesinin biraz uzun olması olduğunu belirterek cevabını istirahat celsenin aslen meşru olması ve nâfile namazlarda oturmanın caiz olması üzerine kurmuştur. İlâveten küsuf namazında bir rükû içinde iki rükû bulunduğu için diğer namazlara aykırılığın daha fazla olduğunu hatırlatarak tesbih namazındaki istirahat celsesinin küsuf namazındaki ikinci rükû gibi olduğunu iddia etmiştir.⁷⁰

Tesbih namazı hakkında kitap kaleme alan bir başka isim Fazl Hasan Abbas ise yaptığı değerlendirmeler sonucunda tesbih namazı hakkındaki rivayetlerin senet ve metin yönünden sorunlu olduğu kanaatine ulaşmıştır. Fazl Hasan, tesbih namazının sübûtunu savunanların dile getirdiği "Ahmed b. Hanbel tesbih namazını reddeden görüşünden dönmüştür", "Ukaylî hükümlerinde aşırılığa kaçmıştır", "İbn Arabî muhaddis değildir", "İbn'ül Cevzi'nin rivayetleri mevzu saymada acelecidir", "İbn Teymiyye'nin ve Şevkânî'nin sözlerine itibar edilmez", "Nevevî ve İbn Hacer tesbih namazı konusunda olumlu şeyler de söylemiştir" gibi söylemleri tek tek değerlendirerek bunların isabetsiz olduğunu açıklamıştır. Ona göre Ahmed b. Hanbel görüşünden dönmemiş, Nevevî ve İbn Hacer nihaî görüş olarak tesbih namazı rivayetlerini bütünüyle zayıf görmüşlerdir.⁷¹ Fazl Hasan tesbih namazı rivayetlerinde "elâ" kelimesinin tekraren kullanılmasını, tesbih namazına güç yetirememe durumunu, vakit konusundaki garabeti, nâfile namazların umum sığıması ile gelmesine aykırı oluşunu, namaz içinde sayma yokken onda sayma oluşunu, sayma ve diğer sebeplerle namazının huşûunu bozan unsurlar bulunmasını ve büyük sevap vaadini tenkit etmiştir.⁷²

3. Değerlendirme

İbadetler taabbüdidir. Şekil ve şartları beyan edilen bir ibadet ancak Allah tarafından konulur ve Hz. Peygamber tarafından beyan edilir, gösterilir, öğretilir. Allah Resulü farz ibadetlerin yanında Allaha kurbîyyet maksadıyla farz ibadetler cinsinden nâfile ibadetler de

⁷⁰ Dûserî, *et-Tenkih*, 62-63.

⁷¹ bk. Fazl Hasan Abbas, *et-Tavzîh*, 156-161.

⁷² bk. Fazl Hasan Abbas, *et-Tavzîh*, 173-180.

yapmış ve nafile ibadetler ümmeti için vucûbiyet ifade etmediği için onların isim ve muhtevalarını bağlayıcı bir şekilde beyan etmemiştir. Bu sebeple bazı nafile namazların isimleri, rekât sayıları ve kılınış şekilleriyle ilgili farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak tesbih namazının ilk nesillerden itibaren ameli olarak uygulandığı ve nakledildiğine dair bir bilgi bulunmadığı için kökten varlığı veya yokluğu tartışmaya açılmıştır.

Tesbih namazı ile ilgili rivayetlerin senetleriyle ilgili ayrıntılı değerlendirmelerin özeti İbn Abbas'tan gelen ve Hz. Peygamber'in amcası Abbas'a muhatap aldığı bildirilen rivayet dışındaki rivayetlerin zayıf olduğunda ittifak edilmiş olmasıdır.⁷³ İbn Abbas rivayetinin de zayıf olduğu görüşünde olanlar bulunmakla birlikte hasen ve amel edilebilir nitelikte olduğu kanaatinde olan muhakkikler de bulunmaktadır.⁷⁴ Öte yandan bazı şartlarla zayıf hadisle amel edilebileceği, muhaddislerin zayıf dediği bir rivayetinin fakihlerce makbul veya merdud olabileceği ifade edilmektedir.⁷⁵ Bununla birlikte senetleri dışında metinleriyle de tenkide uğrayan ve Nevevî, İbn Hacer gibi fakih muhaddisler tarafından bütünüyle zayıf görülen⁷⁶ rivayetlerle birçok özelliğiyle diğer namazlardan farklı olan tesbih namazının şer'an sabit bir namaz olarak görülmesi tartışmalıdır.

Tesbih namazının değerlendirilmesinde kabul ve ret yönünde iki güçlü eğilim ve bir de iki görüş arasında bulmaya çalışan uzlaştırıcı yaklaşım dikkati çekmiştir. Genel olarak isbat eden tarafta bizzat sûfî olan veya sûfî eğilimleri olan fakihler, eser olarak da tasavvufi eserler ön plana çıkmaktadır. İspat eğiliminin en önemli dayanağı konu ile ilgili çok sayıda rivayetinin birbirini desteklemesidir. İnkâr eden tarafta ise ehli hadis ve selefi eğilimli fakihler dikkati çekmektedir. Ret eğiliminin en önemli dayanağı ise rivayetlerin zayıf veya mevzu olduğu yönündeki görüşler ve ilk nesillerde böyle bir namazın kılındığına dair bir delilin bulunmamasıdır. Bu iki grup arasında, konuya tereddütle yaklaşmakla birlikte, kılınmasında sakınca görmeyenler veya tesbih namazını hiç konu edinmeyenler bulunmaktadır. Tesbih namazı taraftarlarının diğer tarafı dinde gevşeklikle suçlaması, karşıtlarının ise diğerlerini bid'atçılıkla suçlaması konunun hassasiyetini göstermektedir.

Rivayetlerde çok önemli ve kıymetli bir müjde olarak öğretildiği ifade edile tesbih namazını Hz. Peygamber'in, bu namazın öğretildiği rivayet edilen sahabenin, onlardan

⁷³ bk. Nüreddin İtr, *Hedyü'n-nebi*, 235-345; Dûserî, *et-Tenkih*, 6-52; Fazl Hasan Abbas, *et-Tavzih*, 184-210.

⁷⁴ İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, *Fetâvâ*, 1/235.

⁷⁵ bk. Mahmut Demir - Mehmet Emin Özafşar, "Zayıf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 30 Nisan 2023).

⁷⁶ bk. Nevevî, *el-Mecmû'*, 4/54; İbn Hacer el-Askalânî, *Telhîşü'l-ḥabîr*, 2/14.

öğrenen diğer ashabın veya tâbiîn neslinden âlimlerin ya da mezhep imamlarından birinin kıldığına dair bir bilgi nakledilmemiştir.⁷⁷ Sadece tebeu't-tâbiîn âlimlerden İbnü'l-Mübârek'in bu namazı faziletli gördüğüne dair (kıldığına değil) bir rivayet nakledilmiştir. Hz. Peygamber'in kendi yapmadığı bir ibadeti tavsiye etmeyeceği ve Hz. Peygamber'in tavsiye ettiği bu kadar fazileti yüksek bir namaza ilk nesillerin lakayt kalmayacağı hususu dikkate alındığında bu delilin tesbih namazının sübutunu sorgulatan en önemli delil olduğu anlaşılmaktadır.

Rivayetlere göre Hz. Peygamber tesbih namazını sadece belli kişilere bireysel olarak öğretmiştir. En yaygın nakledilen ve kullanılan rivayette öğretilen kişi Hz. Peygamber'in amcası Abbas, diğerleri amcaoğulları Abdullah b. Abbas, Fazl b. Abbas, Ca'fer b. Ebû Tâlib, Ali b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Ca'fer ile Abdullah b. Amr b. As ve ismi üzerinde ihtilaf edilen bir sahabidir. Bu durum iki sorunu göstermektedir. Birincisi, peygamberlerin sıfatlarında olan tebliğ sıfatı gereği dinî tebliğ açık ve genel olmasına rağmen bir ibadetin sadece belli kişilere öğretilmesi; ikincisi peygamberlerin dinin getirdiği rahmeti herkese eşit sunması ve bütün inananları eşit şekilde kucaklaması tabii iken bu rivayetlerde belli yakınlarla özel bir dinî kurtuluş reçetesi sunulmasıdır.

Rivayetlerin söz dizimi, abartı ve sunîlik hissi uyandırmaktadır. İkrâmı müjdelemek üzere tekrarlanan müteradif sorular, ortalama üç-dört fiil, bir rivayette altı fiille ifade edilmiştir. Mükâfatın büyüklüğünü belirtmek için affedilecek günah "evveliyle ahiriyle, eskisiyle yenisiyle, hatâen yapılanıyla kasten yapılanıyla, küçüğüyle büyüğüyle, gizlisiyle alenîsiyle", "denizin köpüğü", "kum yığını", "işlenebilecek günahın en büyüğü" kadar bile olsa şeklinde tavsif edilmiştir. Namazın kılınma periyodu her gün bir defa ile başlamış güç yetirilemezse haftada bir defa, ayda bir defa, yılda bir defa ve ömürde bir defa şeklinde belirtilmiş; bazı rivayetlerde ise on beş günde bir, iki ayda bir, altı ayda bir şeklinde ilave zaman aralıkları da zikredilmiştir.

Tesbih namazında bir rekâta yetmiş beş ve dört rekâta üç yüz defa aynı cümlenin tekrarı ve sayılması söz konusudur. Bir, üç, beş, yedi gibi söylenmesi tavsiye edilen ve belli bir sayı şartı koşulmayan namaz tesbihlerinin sayılmasının namazın huşûunu bozarak

⁷⁷ Gazzâlî'nin yukarıda 44. dipnotta kaynağı zikredilen "Abbas Cuma günleri zevalden sonra bu namazı kıldırı" şeklindeki aktarımına başka bir kaynaktan rastlanmamıştır.

kerahete sebep olacağı düşünülmüş ve fıkıh eserlerinde müzakere edilmiştir.⁷⁸ Farz ve nâfile namazlarda tesbih yerleri rükû ve secde halidir, buralarda tesbih söylenmesi sünnettir, söylenecek tesbihlerin sayısı ortalama bir rakam olarak üçtür. Fakat kişinin durumuna göre bir, üç, beş, yedi defa söylenebileceği beyan edilmiştir. Tesbih namazında 15, 10, 75 ve 300 rakamları kesin bir ifadeyle belirtilmiştir. Bu durumda bir defada söylenmesi gereken on beş ve on adet tesbihin sayılması gerekir. Sayma işlemi parmak uçlarıyla veya kalben yapılırsa dahi namaz içinde dikkat, tesbih, tahmid, tevhid ve tekbir anlamlarından uzaklaşarak sayıyı tamamlamaya yoğunlaşacaktır. Maruf dört rekâtlı bir namaza üç yüz tekrarlı *sübhanellâh, velhamdülillâh, ve la ilâhe illâllâh vallahü ekber* cümlesinin ilave edilerek kılınması nâfile namazın mana ve maksadıyla ve namazla ilgili genel irşatla uyumlu görünmemektedir.

Hiz. Peygamber'in amcası Abbas bazı rivayetlere göre fetih yılına kadar İslam'ı kabul etmemiş, Mekke'de kalmış ve fetih yılında hicrete karar vererek son muhacir olarak kabul edilmiştir.⁷⁹ İbn Abbas Hiz. Peygamber'in vefatında 13 yaşında olan veya fetihden evvel annesiyle veya fetih yılında babasıyla Medine'ye hicret eden bir çocuktur. Rivayetin diğer muhatapları Abdullah b. Amr b. As, Fazl b. Abbas ve Abdullah b. Ca'fer Medine döneminin sonuna doğru Hiz. Peygamber'le birlikte bulunmuş genç sahabilerdir. Ca'fer, Hayber fethinde Habeşistan'dan Medine'ye dönmüş ve Hiz. Peygamber, Ca'fer'in dönüşüyle iki sevinci bir arada yaşadığını belirterek Ca'fer'i alnından öpmüştür. Tesbih namazıyla ilgili rivayetlerde bir sözün doğru anlaşılmasında büyük değeri bulunan zaman-mekân, sîbak sîyak, sözün sevk sebebi, amaç, şümül bilinmemektedir. Bu söz muhataplara nerede ve ne zaman söylenmiştir. Sözün bağlamı nedir? Bir soru mu sorulmuştur? Yoksa müjde vermeyi gerektirecek bir yararlılık üzerine mi söylenmiştir? Sözle ne amaçlanmıştır. Bu namaz ayrı bir nâfile namaz mıdır? Sadece muhatap kişiler için mi müjdedir? Yoksa müjde herkes için geçerli midir? Rivayetlerin ana çerçevesiyle ilgili bu soruların cevaplarını bulmak ve bu çerçevede rivayetleri anlamlandırmak için mevcut veriler yeterli görünmemektedir.

Tesbih namazıyla ilgili rivayetlerin girişinde Hiz. Peygamber'in bir kişiye yönelik çok önemli bir sır ve kurtarıcı bir formül verdiği iması yapılmıştır. Abbas'a yönelik, "Ey Abbas, ey amcacığım" ifadesiyle söze girilmiş yakın anlamlı üç veya dört fiille minnet ifadesi olarak "Sana bir ikramda bulunmayayım mı? Sana bir iyilik yapmayayım mı? Sana bir bağışta

⁷⁸ bk. Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 1/216; Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, ts.), 1/65.

⁷⁹ bk. DİA, "Abbas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 09 Eylül 2022).

bulunmayayım mı? Sana on özellikli ibadeti öğretmeyeyim mi?” mealinde sözler sıralanmıştır. İbn Amr’a Hz. Peygamber “Yarın gel ve sana bir ikramda bulunayım” demiş ve Abdullah kendisine bir hediye verileceğini zannetmiştir. İbn Abbas’ın ikinci rivayetinde Abbas’a söylenen minnet ifadelerinin kendisine söylendiği ve İbn Abbas’ın kendisine bir miktar mal verileceğini zannettiği ifade edilmiştir. İbn Ömer’den yapılan rivayette Hz. Peygamber Habeşistan’dan dönen Ca’fer’i kucaklamış ve alından öpmüş, ardından Abbas için ve İbn Abbas için kullanılan minnet ifadelerinin aynısını kullanarak tesbih namazını öğretmiştir. Bütün inananlar için bir kurtuluş reçetesi olan dinde sadece bir veya birkaç kişiye has olarak öğretilen bir ibadetin bulunması veya dini bir bilginin gizli bir sır olarak verildiğinin ima edilmesi Hz. Peygamber’in dini tebliğinin açık ve genelliği ile çelişmektedir.

Tesbih namazı rivayetlerinde bu namazı kılmanın faziletiyle ilgili abartılı sayılabilecek ifadeler kullanılmıştır. İbn Abbas rivayetlerinde bu namazla kişinin günahlarından, önceki, sonraki; eskisi, yenisi; hata ile işleneni, kasıtlı işleneni; küçüğü, büyüğü; gizlisi ve açığı ne varsa affolunacağı ifade edilmiştir. Ebû Râfi’ rivayetlerinden birinde, günahların kum tepelerindeki kumlar kadar bile olsa, diğerinde denizin köpükleri kadar bile olsa; Abdullah b. Amr rivayetinde ise günahın dünya ehlinin günahlarının en büyüğü bile olsa affolunacağı bildirilmiştir. Vakit namazlarının ve Cuma namazının aralarında işlenen günahlara kefarete olacağı, Ramazan orucunu hakkıyla tutanların ve hac ibadetini hakkıyla yerine getirenlerin geçmiş günahlarının affedileceği şeklindeki müjdeler, bu vesilelerin müminler için bir tövbe kapısı olması ve gınahtan rücu edip Allah’a yönelmeye teşvik olması bakımından çok değerli ve anlamlıdır. Fakat ömürde bir defa dahi olsa, böyle bir namazın kılınmasına karşılık vaat edilen büyük mükâfat, diğer ibadetlerle karşılaştırıldığında tereddüt oluşturmaktadır. Açıkça emredilen beş vakit namaz, Cuma namazı veya farz namazlardan sonra en faziletli namaz olduğu bildirilen gece namazı⁸⁰ hakkında değil de sadece belli şahıslara öğretilen bir namaza, işlenecekler dâhil bütün günahlar için kefarete gücü yüklenmesi ibadetin mana ve maksatlarıyla uyumlu görünmemektedir.

Tesbih namazının kılınma zamanıyla ilgili de tereddüt uyandıran ifadeler zikredilmiştir. Namaz ibadeti belli zaman aralıklarında Allah’a rücu etme ve belli olaylar sebebiyle Allah’a niyaz etme vesilesi olarak meşru kılınmış, emredilmiş veya tavsiye

⁸⁰ Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi’u’s-şâhih*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1374/1954), “Sıyâm”, 203.

edilmiştir. Tesbih namazında ne belli bir zaman tayini ne de bir olay bağlantısı söz konusudur. Rivayetlerde tesbih namazının farklı zaman periyotları gösterilmiş ve genellikle gittikçe seyrekleşen zaman aralıkları zikredilmiştir. Abbas'a yönelen rivayette onun bu namazı her gün kılması öğütlenmiş, her gün kılmaması durumunda haftada bir, ayda bir, yılda bir ve nihayet ömürde bir kılması istenmiştir. Tesbih namazı diğer namazlara göre külfetli olmakla beraber altından kalkılması çok zor gibi görülerek ömürde bir defaya kadar hafifletilmesi diğer nafîle namazlardan önemli bir farklılığı göstermektedir.

Hız. Peygamber'in amcası Abbas ve soyundan gelenler İslam tarihinde büyük bir siyasi mücadelenin tarafı olmuşlar, yoğun bir siyasi ve dinî propaganda gücünün etkisiyle m. 750 yılından itibaren beş asır süren Abbasiler devrini başlatmışlardır. Bize ulaşan büyük çaplı tarih ve hadis müellefatının bu dönemde yazıldığı ve bu müellefatın Hız. Abbas ve Abbasoğulları konusunda onların maddi ve manevi otoritesinden etkilendikleri iddia edilmektedir. Bu konuda yapılan bir çalışmada örneklerle Hız. Peygamber'in Amcası ile ilişkileri, Hız. Abbas'ın Müslüman oluşu ve siyasi ilişkileri konusunda tarihi kaynaklardaki çelişkili rivayetlere dikkat çekilmiş, Abbas ve ailesini yücelten anlatımların daha hassas incelenmesi gerektiği kanaati zikredilmiştir.⁸¹ Bu manada, adeta cenneti garanti eden tesbih namazının büyük müjde ifadeleriyle Hız. Abbas'a öğretilmesi, Hız. Ömer'in, Abbas'ı vesile edinerek yağmur duası yapması ve yağmurun yağması⁸² örnekleri bizim araştırmamız için de dikkat çekicidir.

Son yıllarda yoğun iletişim imkânları vesilesiyle dinin toplumsal görünürlüğüne artması, dini değerleri kullanarak dünyevi menfaat devşirenlerin sayısının artmasına ve bu kişilerin popülaritelerini artırmak için en farklı, en dikkat çekici dinî söylemleri dile getirmelerine ortam hazırlamıştır. Bu söylemlerden konumuzla ilişkili olanlara, "yakıştırma ve kıyas yöntemleriyle yeni namazlar ihdas etmek", özellikle insanların meraklarını çeken konularla ilgili "yeni ve etkin bir dua keşfetmek" gibi örnekler zikredilebilir. Bazı gruplar arasında tesbih namazının yüksek faziletlerinin vurgulanarak halkın cemaatle tesbih namazı kılmaya davet edilmesi ve bunun her fırsatta tekrar edilmesi de aynı amaca hizmet etmektedir. Bunun yanında henüz fıkıh kitaplarına veya ilmihallere girmemiş olan *kabir-nur*

⁸¹ bk. Mehmet Azimli, "Siyer Yazıcılığında Abbas Portresinin Oluşumuna Abbasilerin Etkisi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2013), 27-42.

⁸² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaîh*, thk. Muhammed Zühayr b. Nasır (b.y.: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/2001), "İstiska", 3; "Ashabü'n-Nebî", 11.

namazı,⁸³ hıfız namazı,⁸⁴ hıfzı iman namazı,⁸⁵ deprem namazı⁸⁶ gibi belli gruplar arasında ortaya çıkıp Hz. Peygamber'den gelen rivayetlerle bir şekilde ilişkilendirilerek teşvik edilen namazlar da bulunmaktadır. Bu tür yaklaşımların dinin daha iyi yaşanmasına bir katkısı olmaktan ziyade, dinin safiyetini bozma ve Müslümanlar arasında gereksiz tartışma çıkarma riski daha yüksek bulunmaktadır.

Sonuç

Bu araştırmada ulaştığımız sonuçları maddeler halinde sıralayacak olursak;

1. Hadis külliyatında tesbih namazı hakkında rivayetler nakledilmiş olmakla birlikte bu rivayetler, Hz. Peygamber'in sünnetinde böyle bir namaz olduğu hususunda ciddi şüpheler uyandıracak derecede zaafbarındırmaktadır. Bu sebeple tarihi süreçte tesbih namazının meşruiyeti konusunda birbirine zıt görüşler savunulmuştur. Bu araştırmada karşılıklı delillerin değerlendirilmesi sonucunda ulaşılan kanaat, tesbih namazının şekil ve şartları belirlenmiş zamana, mekâna veya bir olaya özgülenmiş bir nafile namaz olmadığıdır. Bununla birlikte bir kişinin diğer namazlardan üstün ve özel bir namaz olduğu zehabına kapılmadan bireysel olarak tesbih namazı kılmasında bir mahzur olmasa gerektir.
2. Şekil ve şartlarıyla belirlenmiş ibadetler ancak Hz. Peygamber'in uygulaması ve beyanıyla sabit olur. Sonradan şekil ve muhtevasıyla farklı bir ibadet belirlemek İslam'ın safiyetini bozan bir bid'at olarak değerlendirilir. Tesbih namazının bid'at olduğuna dair kuvvetli bir delil bulunmamakla birlikte Hz. Peygamber'in, sahabenin, tabiînin ve mezhep imamlarının tesbih namazı kıldığına dair bir bilgi gelmemiş olması böyle özel bir namaz olduğu görüşünü zayıflatmaktadır.
3. Tesbih namazını kabul eden ve reddeden tarafların delilleri diğer tarafı mutlak ilzam edecek derecede güçlü değildir. Bu sebeple iki görüşten birini savunan kişinin sapkınlıkla itham edilmesi doğru değildir.

⁸³ "Kabir nur namazının delili, kılını şekli ve çok büyük fazileti", haz. Lâlegül TV.

⁸⁴ "40 Günde Hafız Yapacak Hafızlık (Hıfz) Namazı" (Erişim 14 Ekim 2022).

⁸⁵ "Hıfz-ı İman, Hıfz-u Himaye Namazı" (Erişim 14 Ekim 2022).

⁸⁶ "Zelzele (Deprem) namazı nasıl kılınır? Kılınışı, kaç rekattır, nasıl niyet edilir?" (Erişim 14 Ekim 2022).

4. Tesbih namazı tarih boyunca yazılmış fıkıh eserlerinin çoğunda yer almadığı gibi günümüzde yazılan bir ilmihalde de bulunmaması dinin eksik aktarılması anlamına gelmez. Aksine böyle bir yaklaşım diğer ibadetler için kullanılan mana, maksat ve söylemlerle daha uyumlu olacaktır. Buna mukabil tesbih namazının mübalağalı ifadelerle anlatılması ve gittikçe artan bir şekilde cemaatle kılınması İslam'ın nesilden nesile yazılı ve sözlü olarak aktarılan ibadet anlayışındaki dengeyi olumsuz etkileyebilir.
5. Müslümanların üzerinde ittifak ettiği farz, vacip ve sünnet namazlar veya üzerinde ihtilaf olsa bile sünnet kaynaklarından kuvvetli destek bulan nâfile namazlar manevi dünyamızı beslemek için yeterlidir. Dileyen kişi, rekât sayısı, kılınış zamanı, maruf namaz dışında farklı bir kılınış şekli ve kılınış amacı tahsis etmeden dilediği kadar nâfile namaz da kılabilir.

Kaynakça / References

- Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî. *el-Muşannef fi'l-ḥadîs*. thk. Habibürrahman el-Âzamî. 11 Cilt. Hind: el-Meclisu'l-İlmî, 1403/1982.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Mesâ'il*. thk. Züheyr eş-Şaviş. Beyrut: Mektebetü'l-İslami, 1401/1981.
- Apaydın, H. Yunus. "Namaz". *İlmihal I*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006.
- Âsımî, Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım el-. *Hâşiyetü'r-Ravzi'l-mürbi' şerhi Zadi'l-müstekni'*. 7 Cilt. b.y.: y.y., 1397/1977.
- Atar, Fahrettin. "Nâfile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 31 Aralık 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nafile>
- Atar, Fahrettin. "Tesbih Namazı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 07 Haziran 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tesbih-namazı>
- Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed el-. *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420/2000.
- Azimli, Mehmet. "Siyer Yazıcılığında Abbas Portresinin Oluşumuna Abbasilerin Etkisi". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2013), 27-42.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-. *el-İnâye şerhu'l-Hidâye*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Begavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ' el-. *Şerhu's-sünne*. thk. Şuayb el-Arnaûd, Muhammed Züheyr eş-Şâviş. 15 Cilt. Dimeşk-Beyrut: Mektebetü'l-İslami, 2. Basım, 1403/1983.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-. *el-Câmi'u's-şâhîh*. thk. Muhammed Züheyr b. Nasır. 9 Cilt. b.y.: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/2001.
- Demir, Mahmut - Özafşar, Mehmet Emin. "Zayıf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 30 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zayıf>
- DİA. "Abbas". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 09 Eylül 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/abbas--sahabi>
- Din İşleri Yüksek Kurulu. "Tesbih namazı cemaatle kılınabilir mi?" Erişim 15 Haziran 2022. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/220/tesbih-namazı-cemaatle-kılınabilir-mi>
- Din İşleri Yüksek Kurulu. "Tesbih namazı nasıl kılınır?" *www.kurul.diyaret.gov.tr*. Erişim 15 Haziran 2022. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/219/tesbih-namazı-nasil-kilinir?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn5PJ8DgFEAoa2xtNuyterRk%3d>
- Dinimiz İslâm. "Tesbih namazı". Erişim 15 Haziran 2022. <https://dinimizislam.com/detay.asp?Aid=2894>
- Dûserî, Câsim b. Süleyman el-Füheyd ed-. *et-Tenkih limâ cæ fi şalâti't-tesbih*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 2. Basım, 1407/1986.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaûd. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risaletü'l-Âlemiyye, 1430/2009.
- Ebû Tâlib el-Mekkî, Muhammed b. Ali. *Kütü'l-kulûb fi mu'ameleti'l-mahbûb ve vaşfi tarîki'l-mürîd ilâ makâmi't-tevhîd*. thk. Asım İbrahim el-Kiyâlî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1426/2005.
- Ehli Sünnet Büyükleri. "Tesbih namazı". Erişim 15 Haziran 2022. <https://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Sorularla-Islamiyet/Sesli/Detay/Tesbih-namazı/4551>
- Fazl Hasan Abbas. *et-Tavzîh fi's-şalâteyi't-terâvîh ve't-tesâbih*. Amman: Dâru'l-Furkân, 1408/1988.

- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-. *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-. *el-Müstedrek 'ale's-Şahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî el-. *Şalâtü't-tesbîh*. thk. Ebu Abdillâh Firas b. Halil. Amman: ed-Dâru'l-Eseriyye, ts.
- Hattâb, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-. *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtaşarı Halîl*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/1992.
- Havvâ, Saîd. *el-Esâs fi's-sünne ve fıkhihâ*. 7 Cilt. Kahire: Dâru's-Selâm, 1414/1994.
- Heyet. *el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye*. 45 Cilt. Kuveyt: Vezâratü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslamiyye, 1404-1427/1984-2006.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1412/1992.
- İbn Allan, Muhammed b. Ali. *el-Fütûhâtü'r-rabbâniyye 'ale'l-Ezkâri'n-Neveviyye*. Kahire: Cem'iyetü'n-Neşr ve't-Te'lif el-Ezheriyye, ts.
- İbn Bâz, Abdulaziz. *Fetâvâ Nûrun 'ale'd-derb*. thk. Muhammed b. Sa'd eş-Şüvey'ir. 22 Cilt. b.y.: y.y., ts.
- İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed. *el-Kavânînü'l-fıkhiyye*. b.y.: y.y., ts.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *Telhîşü'l-habîr fi tahrici ehâdisi'r-Râfi'iyi'l-kebîr*. thk. Ebu Asim Hasen b. Abbas b. Kutb. 4 Cilt. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 1416/1995.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed. *el-Muğnî*. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1388/1968.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdükbâkî. 2 Cilt. b.y.: Dâru İhyai Kütübî'l-Arabiyye, ts.
- İbn Müflih, Ebû İshâk Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed. *el-Mübdî' fi şerhi'l-Mukni'*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997.
- İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim. *el-Bahrü'r-râ'ik şerhu Kenzü'd-dekâ'ik*. 8 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kitâbî'l-İslâmî, ts.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim. *el-Fetâvâ'l-kübrâ*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1408/1987.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim. *Mecmû'u fetâvâ*. 35 Cilt. Medine: Mecme'ul-Melik Fehd, 1416/1995.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim. *Minhâcü's-sünneti'n-nebeviyye fi nakzi kelâmi's-Şî'a ve'l-Kaderiyye*. thk. Muhammed Reşad Salim. 9 Cilt. Riyad: Cami'atü İmam Muhammed b. Suud el-İslamiyye, 1406/1986.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah. *Ârizatü'l-aḥvezi fi şerhi't-Tirmizî*. thk. Cemal Maraşlı. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî. *el-Mevzû'ât*. thk. Abdurrahman Muhammed Osman. 3 Cilt. Medine: Mektebetü's-Selefiyye, 1386/1966.
- İbnü'l-Mehâmilî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Muhammed. *el-Lübâb fi'l-fıkḥ*. nşr. Abdülkerîm b. Suneytân el-Amrî. Medine: Dâru'l-Buhârî, 1416/1995.
- İbnü'n-Neccâr, Ebû Bekr Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed el-Fütûhî. *Münthehe'l-irâdât*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1419/1999.

- İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn. *Fetâvâ İbni's-Şalâh*. thk. Muvaffak Abdullah Abdulkâdir. Beyrut: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hukm, 1407/1987.
- Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *el-İ'lâm bi-ḥudûdi kavâ'idil-İslâm (el-Kavâ'id)*. nşr. M. Sâdık el-Minşâvî, Mahmûd Abdurrahman Abdülmün'im. Kahire: Dâru'l-Fazîle, 1416/1995.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-. *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1406/1986.
- Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm. *el-Âsârü'l-merfû'a fi'l-aḥbâri'l-mevzû'a*. thk. Muhammed es-Sâid Besyûnî Zağlûl. Bağdâd: Mektebetü's-Şark el-Cedîd, ts.
- Merginânî, Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedâi*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.
- Muhammed el-Emîr el-Maliki. *Ḍav'u's-şumû' şerhu'l-Mecmû'*. thk. Muhammed Mahmud. 4 Cilt. Nuakşot: Mektebetü'l-İmam Malik, 1426/2005.
- Mübârekfûrî, Ebü'l-Hasan Ubeydullah b. Muhammed Abdüsselâm el-. *Mir'âtü'l-mefâtîḥ şerḥi Mişkâti'l-Meşâbih*. Varanasi: el-Câmiatü's-selefiyye, 3. Basım, 1404/1984.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîḥ*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1374/1954.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref en-. *el-Ezkâr*. thk. Abdülkâdir el-Arnaût. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414/1994.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref en-. *el-Mecmû' şerḥu'l-Mühezzeb*. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref en-. *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-luğât*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Nüreddin İtr. *Hedyü'n-Nebî fi's-şalavâti'l-ḥâşşa*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1406/1985.
- Özmen, Fatma. *Tesbih Namazı Hadisinin Tahkik, Tahrîc ve Tenkîdi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Sâvî, Ahmed b. Muhammed es-. *Bulğatü's-sâlik li-Aḳrebi'l-mesâlik*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-. *el-Le'âli'l-maşnû'a fi'l-aḥbâri (eḥâdisi)l-mevzû'a*. thk. Muhyiddin Misto. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l Ma'rife, 1395/1975.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-. *Muğni'l-muḥtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed et-. *el-Mu'cemü'l-evsaḥ*. thk. Târik b. İvazullah b. Muhammed, Abdülmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1416/1995.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed et-. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdi b. Abdülmecid Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, 1415/1994.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-. *el-Câmi'u'l-kebîr*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ el-. *eḍ-Ḍu'afâ'ü'l-kebîr*. thk. Abdülmü'ti Emin Kal'aci. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1404/1984.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih el-. *Likâü'l-bâbi'l-meftûḥ*. b.y.: el-Mektebetü's-Şâmile, 1421/2000.

- Useymîn, Muhammed b. Sâlih el-. *Mecmû'ü fetâvâ ve resâ'ili's-Şeyh Muhammed b. Şâlih el-Uşeymîn*. 26 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan-Dâru's-Süreyya, 1413/1993.
- Yaran, Rahmi. "Bid'at". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 31 Aralık 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bidat>
- Zekeriyyâ el-Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî. *el-Ğurerü'l-behiyye fi şerhi'l-Behceti'l-Verdiyye*. 5 Cilt. Kahire: Matbaatü'l-Meymeniyye, ts.
- "40 Günde Hafız Yapacak Hafızlık (Hıfz) Namazı". Erişim 14 Ekim 2022. <https://cubbeliden.blogspot.com/2017/12/hafizlik-namaz.html>
- "Hıfz-ı İman, Hıfz-u Himaye Namazı". Erişim 14 Ekim 2022. <https://www.hakikat.com/Tag/hifz-i-iman-hifz-u-himaye-namaz>
- "Kabir nur namazının delili, kılınışı şekli ve çok büyük fazileti". haz. Lâlegül TV. Yayın Tarihi 06 Ağustos 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=2eaIw41uOAs>
- "Kanal G -Tesbih Namazı - Kadir Gecesi Özel". haz. Gönüllerin Kanalı. Yayın Tarihi 03 Temmuz 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=hnYDshR0bLY>
- "Mescid-i Aksa Tesbih Namaz". haz. Erkan Aydın. Yayın Tarihi 07 Mayıs 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=WYbbpimfVhY>
- "Zelzele (Deprem) namazı nasıl kılınır? Kılınışı, kaç rekattır, nasıl niyet edilir?" Erişim 14 Ekim 2022. <https://www.namazamani.net/turkce/zelzele-namaz-nasil-kilindir.htm>